

NP Poloniny + NP Bieszczadzski + NPP Užanskij

CHKO (1977), NP (1997)
298 km² + 110 km² (OP)
Sídlo správy: Stakčín
<http://www.sopsr.sk/nppoloniny>

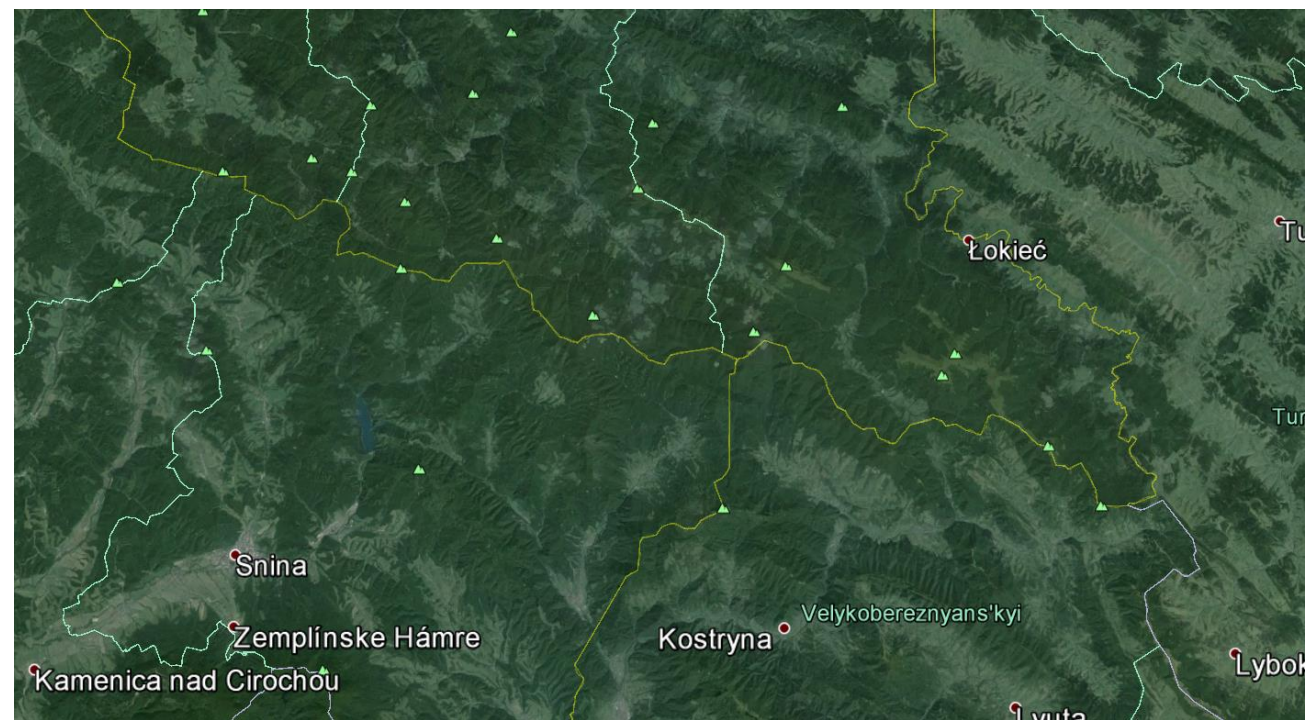
NP (1973)
292 km²
Sídlo správy: Ustrzyki Górne
<https://www.bdpn.pl/>

Národní přírodní park (1999)
392 km²
Sídlo správy: Velykyi Bereznyi

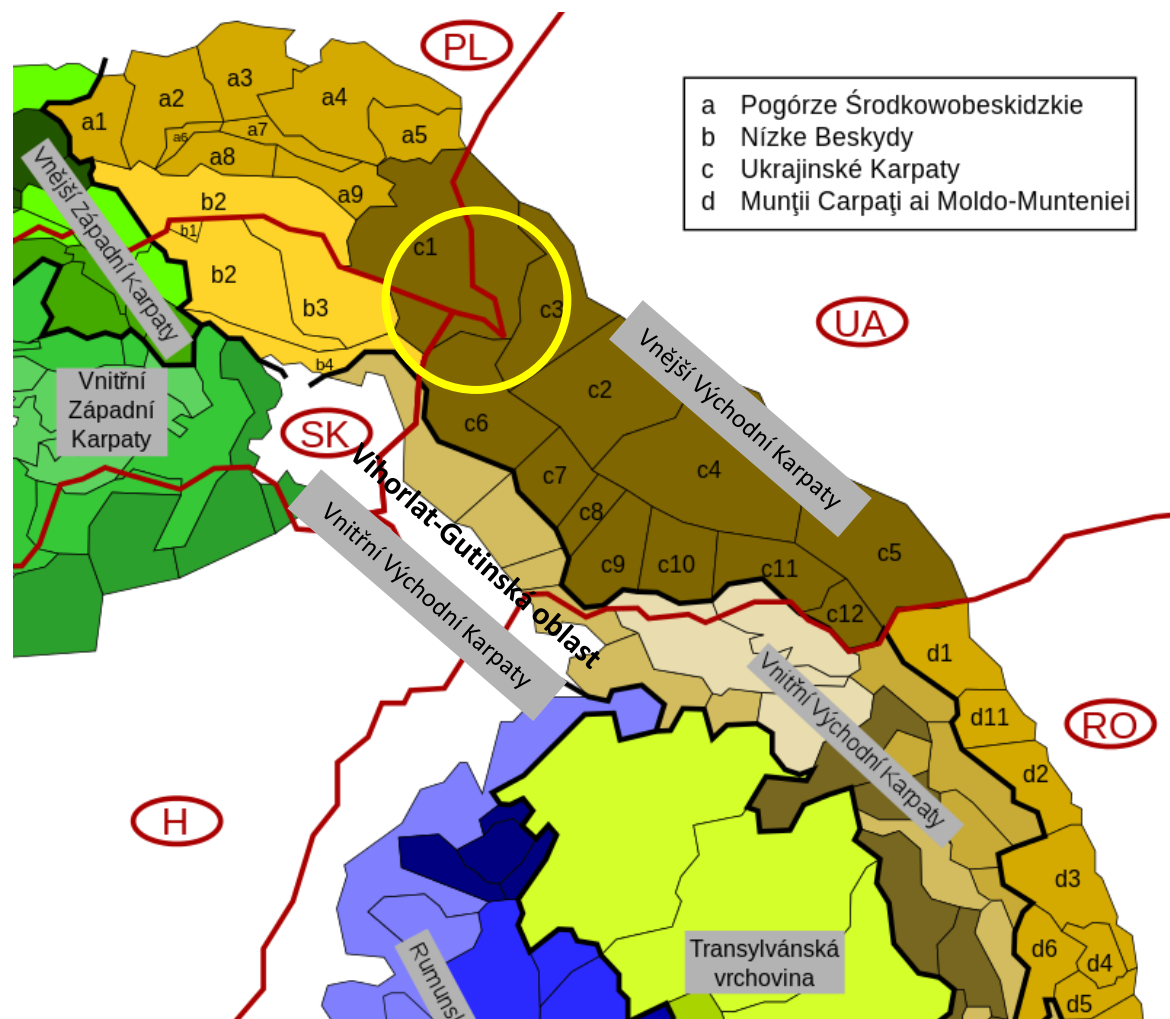
Trilaterární **Biosférická rezervace Východní Karpaty** (1998)

Vymezení

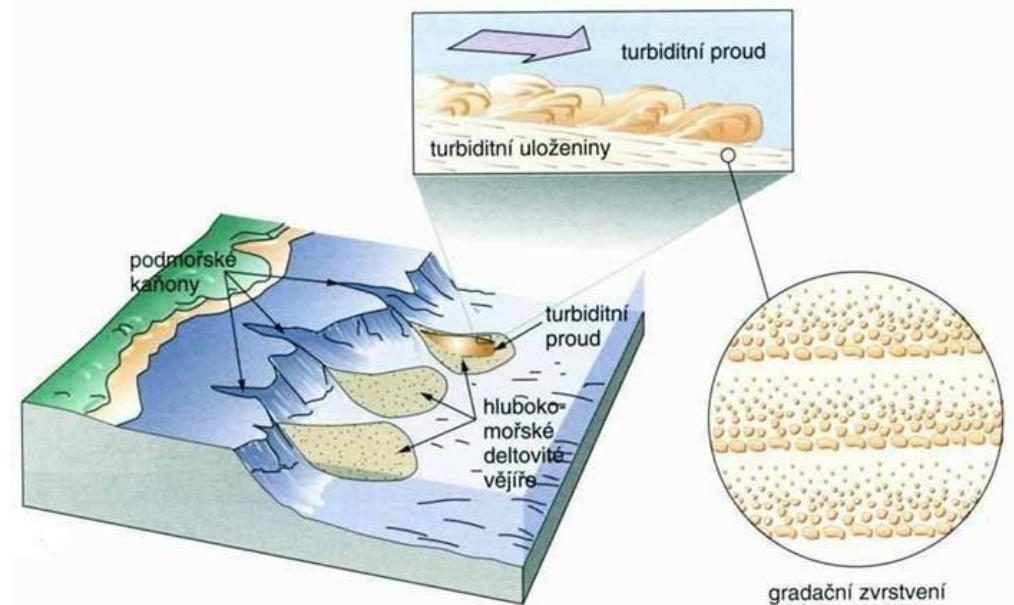
Geologická stavba

- Vnější Východní Karpaty

Geologická stavba

- Vnější Východní Karpaty
- **Karpatský flyš (hlavě třetihorní - paleogén)**
 - Rytmičné **střídání vrstev pískovců a jílovců (nebo břidlic)**
 - Různá propustnost vrstev
 - Různá půdní reakce (kyselé i bazické typy)
 - **Mořský sediment** uložený na úpatích strmých kontinentálních svahů

Geologická stavba

- **Karpatský flyš**

- Zde **dva hlavní příkrovy:**

- **Dukelský**

- **Slezský** – místy obsahuje melinitové vrstvy (**melinit** = druh opálu)

- Poměrně dobře eroduje – zaoblené hřbety, ale i členité svahy, říční náplavy

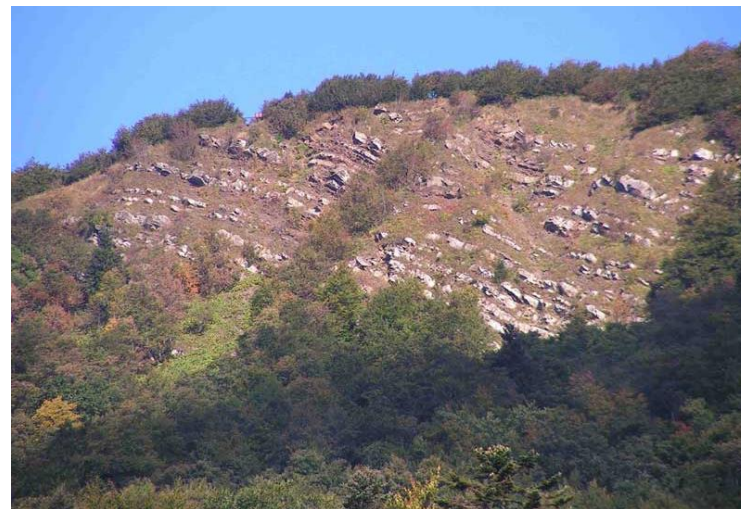
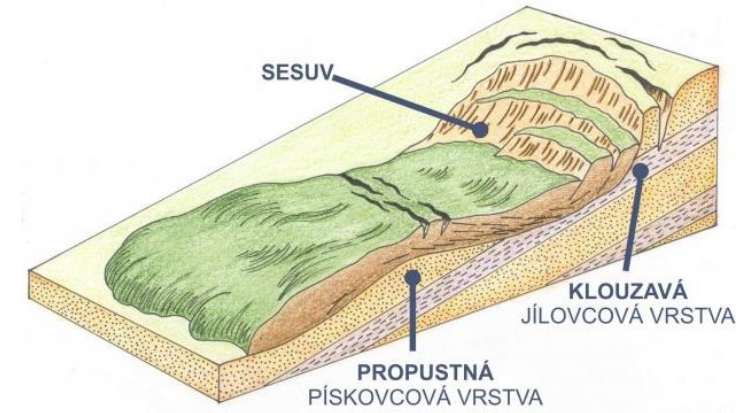
- **Marmarošský diamant** – krystaly křišťálu vysrážené v puklinách ve flyši

Obr. 251. žp - ždánicko-podslezská jednotka, sl - slezská jednotka, d - dukelská jednotka, mag - skupina magurských příkrovů; B - Brno, H - Hodonín, Hu - Humenné, O - Ostrava, P - Prešov, Z - Žilina.

Flyšový ekofenomén

- Podmíněn zejména **různými vlastnostmi vrstev flyše**
- **Snadná erodovatelnost** → členitý reliéf
- **Sesuvy** → cyklická **generace bezlesí či řídkolesí**
→ **členitý reliéf** hřbítků a strží, prameniště

Flyšový ekofenomén

- **Sesuvná flyšová prameniště**

- Světlé olšiny a jaseniny, nelesní enklávy, někdy kosená luční prameniště
- *Carex pendula* – ostřice převislá
- *Equisetum telmateia* – přeslička obrovská
- *Pedicularis exaltata* – všivec statný
- *Equisetum arvense* – přeslička rolní, *Tussilago farfara* – podběl jarní

Flyšový ekofenomén

- **Druhově pestré louky**

- Pestré podmínky prostředí (vlhko i suchu, kyselo i bazično)
- Obecně v (pod)horských podmínkách více zachovalých luk
- Biodiverzitu zvyšují sesuvná prameniště a mokřady
- Orchideje, druhy předintenzivních trávníků, lesní druhy

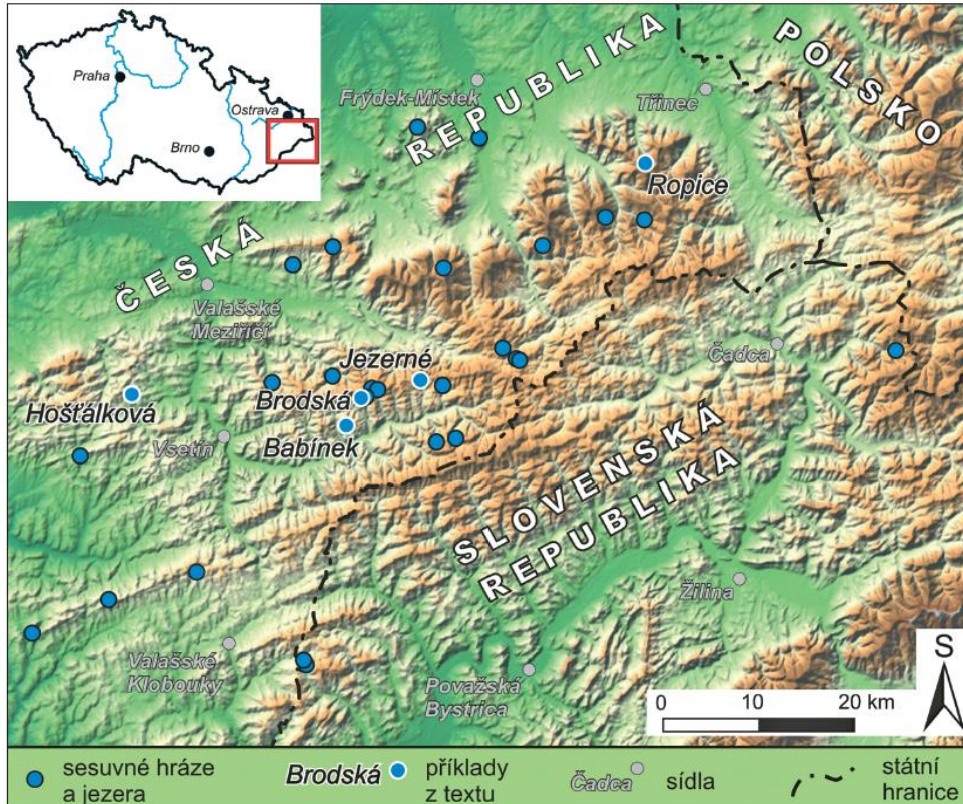
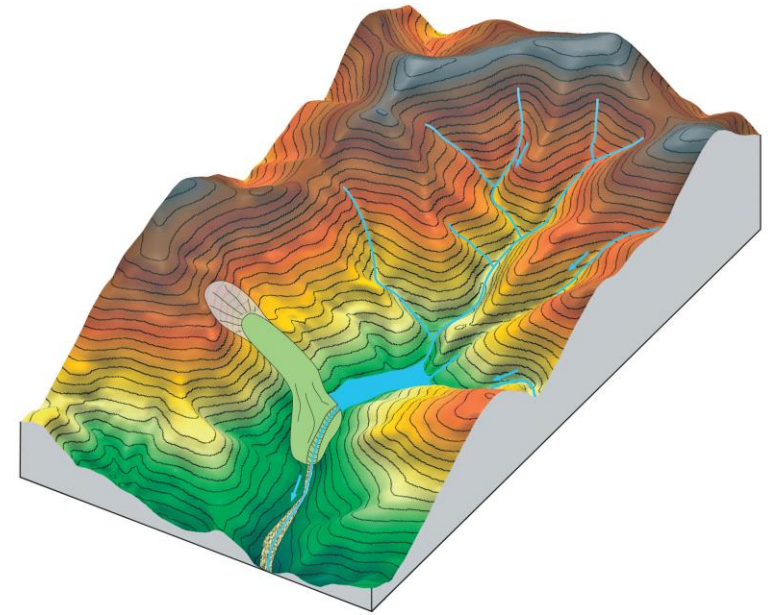
Pedicularis exaltata – všivec statný

- Karpatský druh lučních pramenišť a navlhých předintenzivních luk na flyši
- Izolovaně Bílé Karpaty; více Ukrajina a Rumunsko
- V celém areálu ohrožený
- Nejasný vztah k příbuznému vysokohorskému *P. hacquetii* – v. karpatskému

Flyšový ekofenomén

- Jezera hrazená sesuvy
 - Zejména na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině

Známé sesuvné hráze a jezera (převážně již zazemněná) v české části Karpat a příhraničních oblastech Slovenska. Další podobné lokality čekají na prozkoumání. Autor: V. Smolková, zdroj výškových dat: USGS

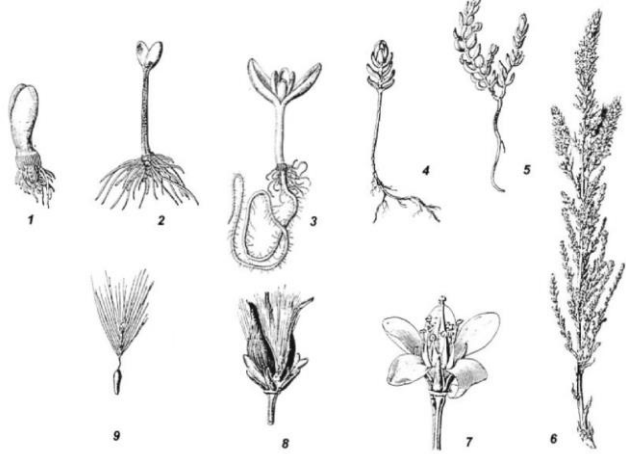
Náplavy řek flyšové krajiny

- Snadná erodovatelnost flyše (materiál)
- Vysoké srážky v horách
- Rychlý přechod hor do rovin

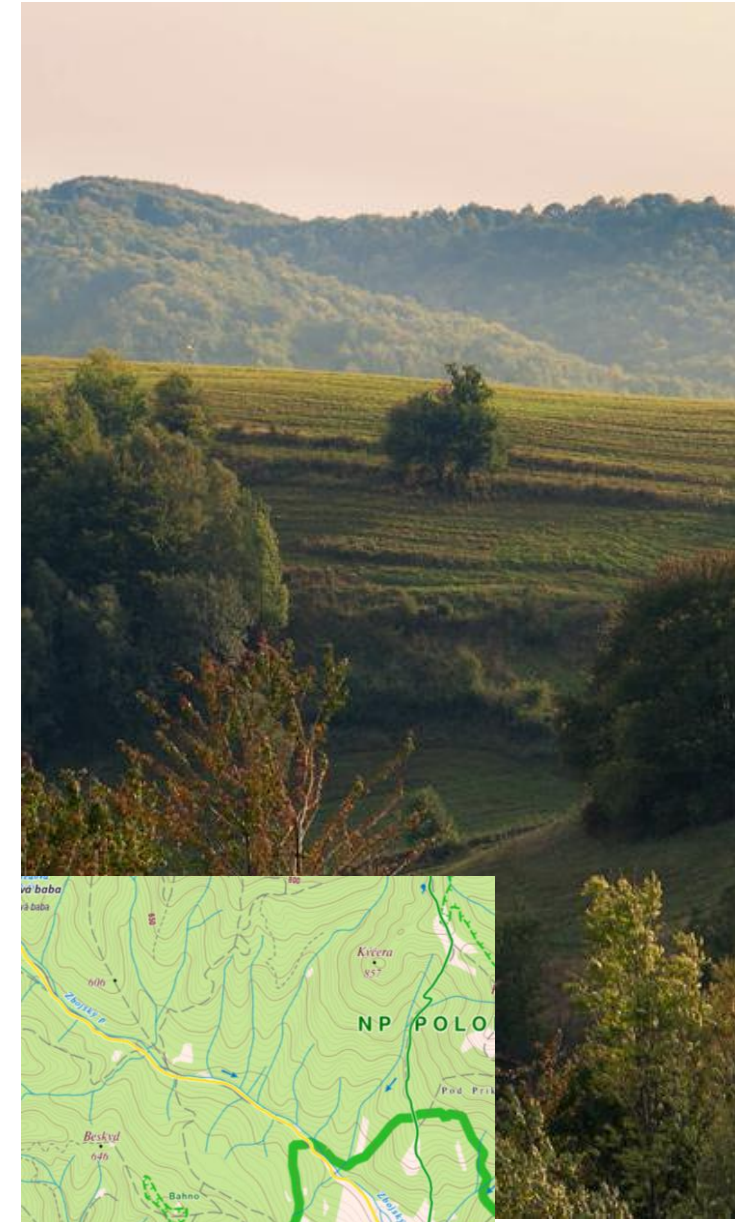
Myricaria germanica – židovíník německý

- Štěrkové náplavy hor Evropy (po Kašmír)
- V Karpatech místy často, v ČR okraj karpatské arely - Podbeskydí (řeky, výsypky)
- Mimo původní areál i invazní

Etymologie (nejen) flyšové krajiny Karpat

- **Často rumunský původ:**
- **Beskyd** = hřeben hor
- **Grapa** = příkrá stráž, strž
- **Grúň** = táhlý kopec s travnatými svahy vhodný pro pastvu
- **Javorina** = řídký horský les určený pro pastvu dobytka
- **Kikula** = kuželovitý příkrý kopec
- **Kýčera** = kopec s pastvinami a zalesněným vrcholem
- **Magura** = plochý kopec
- **Minčol** = výrazný vrchol
- **Polana, polonina** = horská pastvina
- **Príslop** = sedlo
- **Sihla** = luční svahový mokřad na prameni, často sesuvný původ

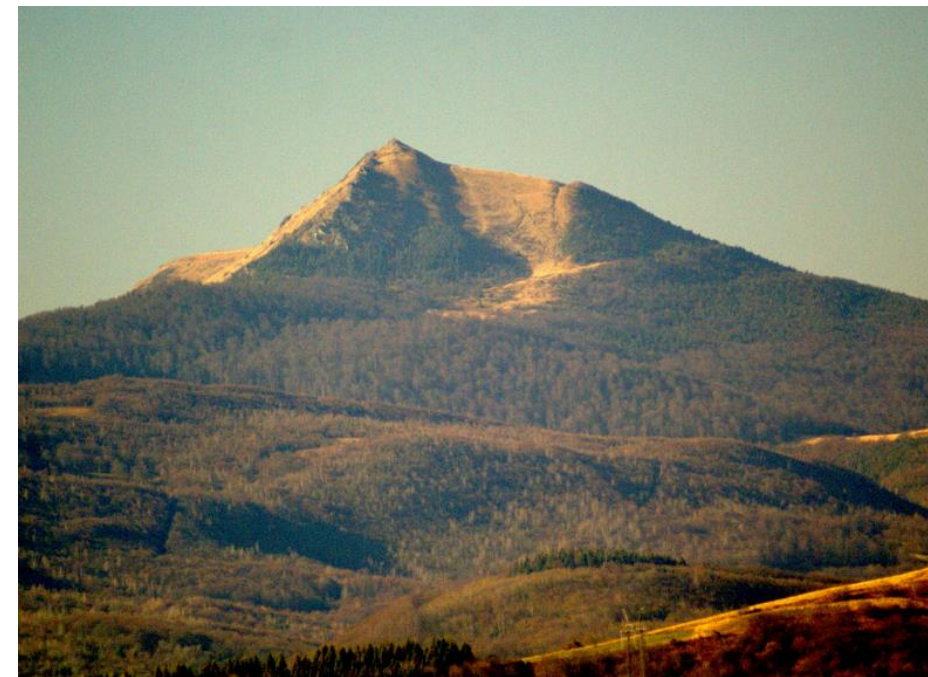
Geomorfologie

- **Vnější Východní Karpaty – Bieszczady (PL), Bukovské vrchy (SK), Ukrajinské vrchy (UA)**
- Soustava zaoblených hřbetů a údolí
- Dlouhé hřbety - převaha odolných pískovců
- Sníženiny z málo odolného flyše s vyšším zastoupením snadno erodovatelných jílovců a břidlic

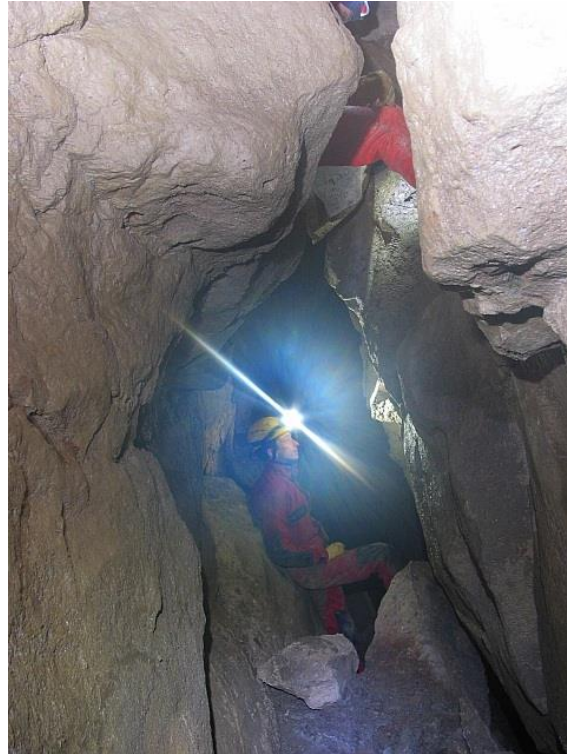
Geomorfologie

- Nejvyšší kopce:
 - Poloniny – Kremenec 1221 m n. m.
 - Bieszczady – Tarnica 1346 m n. m.
 - **Ukrajinské vrchy – Pikuj 1408 m n. m.**

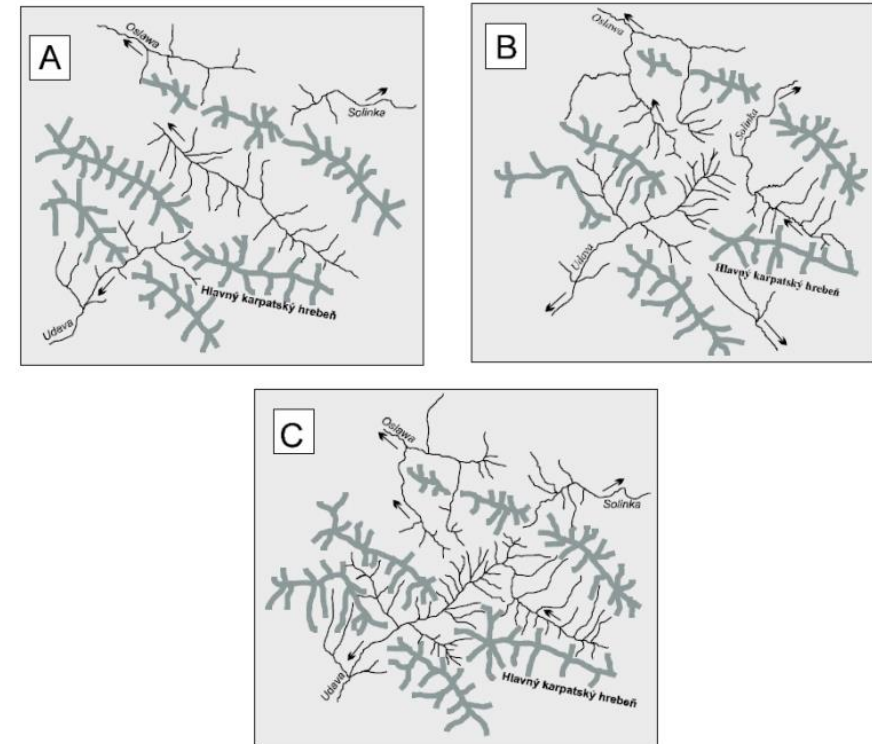
Geomorfologie

- Flyšový pseudokras
 - Rozsedlinové (tektonické pukliny) a vzácně i suťové **jeskyně**
 - Jeskyně Kňahyňa, Ďakova a další
- Největší nalezený meteorit v Evropě (286 kg) – pád roku 1866

Vodstvo

- Významná pramenná oblasť – San, Už
- Hlavní Evropské rozvodí (Černé moře vs. Balt)
- Říční pirátství Udavy (posouvání rozvodí do Polska)
 - Snadno erodovatelné flyšové sedimenty
 - Níže položená erozní báze než řeky v Polsku
 - Postupné proerodování, posun rozvodí a načepování

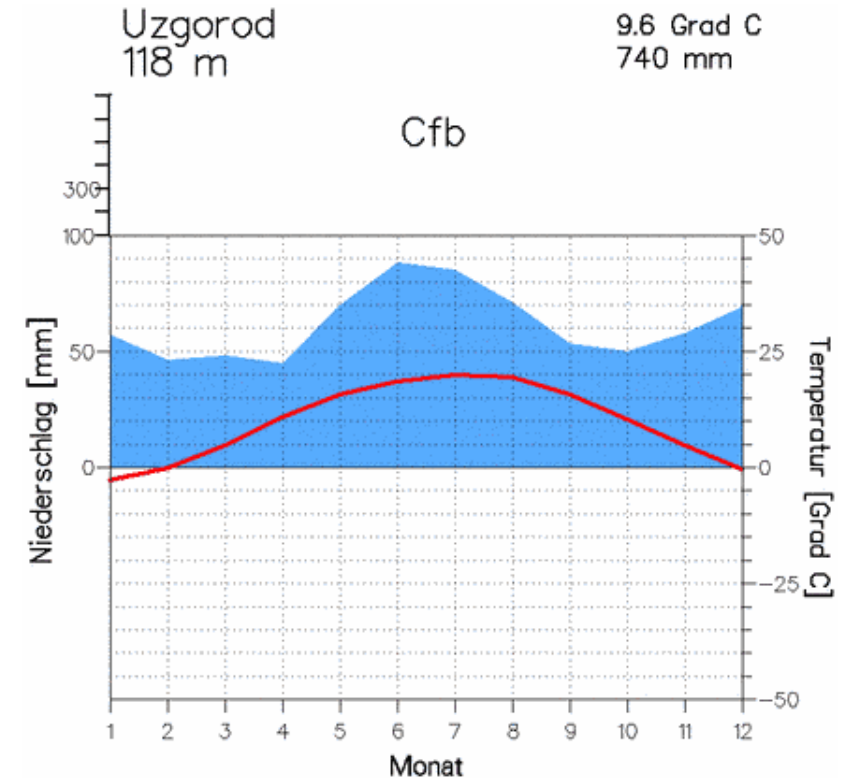

Obr. 1. Vývoj rozvodí mezi povodími řek Udava, Solinka a Oslawa (podľa Leška 1952)

A – rekonštrukcia stavu pred pirátstvom rieky Udavy, B – súčasný stav s prvou etapou pirátstva rieky Udavy, C – prognóza predpokladaného stavu po plnom rozvinutí pirátstva rieky Udavy

Klima

- **Vlhké** (místy přes 1200 mm/rok) – nejvlhčí oblast Ukrajiny
- Teplejší úpatí (hlavně ze Slovenska a Ukrajiny)
- **Chladné vyšší polohy** (průměrné roční teploty pod 4 °C)

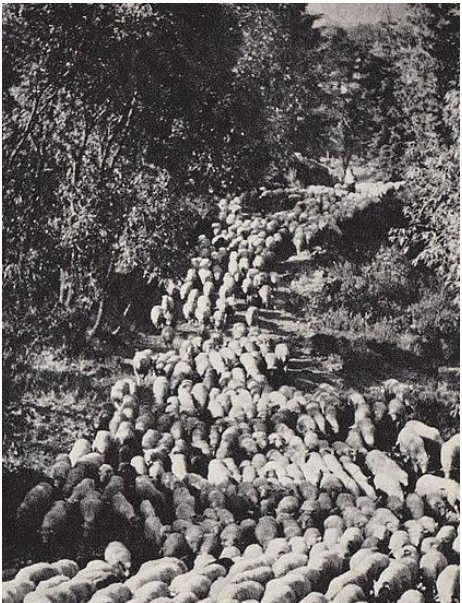
Osídlení

- **Velmi řídkce osídlená oblast**
 - V Polsku po válce vyhnání Ukrajinci, kteří Bieszczady osídlovali
 - Na Slovensku ochranné pásmo vodního zdroje (přehrada Starina)
 - Na Ukrajině obtížně přístupné pohraniční pásmo

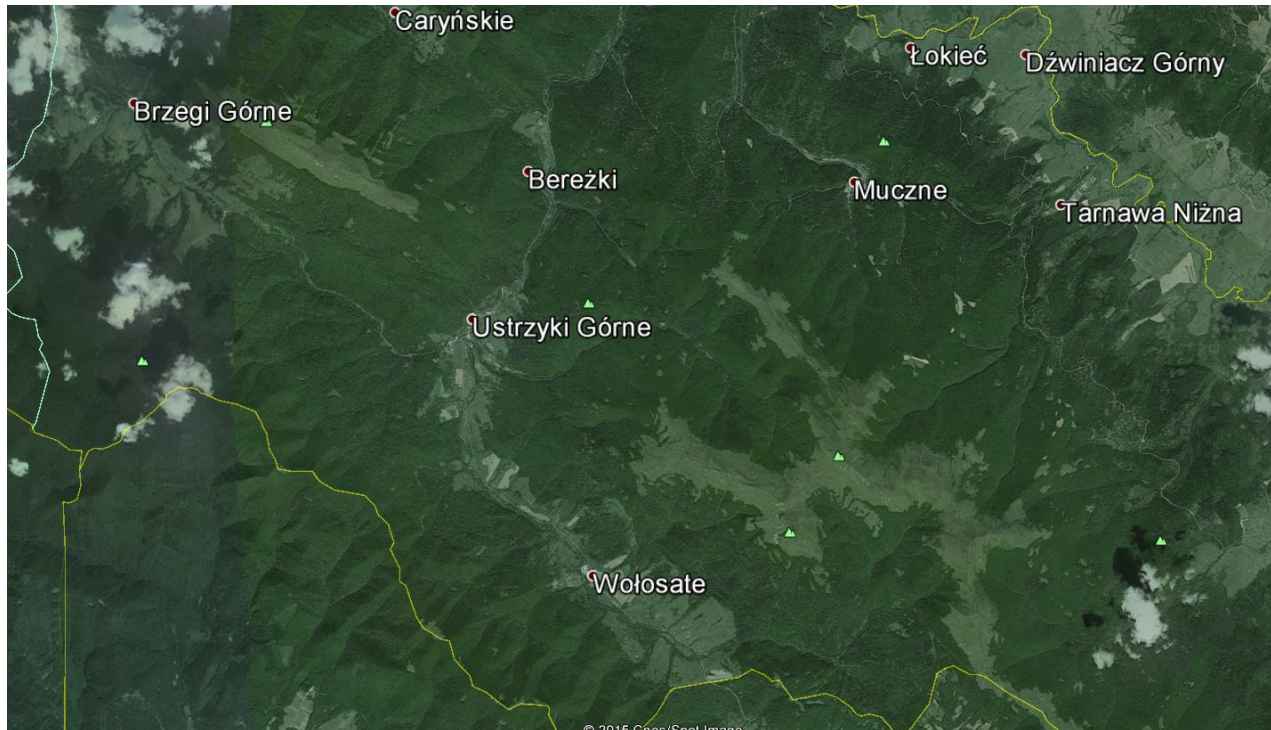
Valašská kolonizace

- Probíhala hlavně v 15. až 17. století
- **Salašnictví**
 - Chov ovcí na horských pastvinách (hlavně hrubosrstá mléčná plemena - Valaška)
 - Vznik od 10. století v Rumunsku, šíření na začátku novověku
 - Vyšší polohy kolonizují hlavně Valaši, méně domácí obyvatelstvo
- **Tuto část Karpat kolonizovali také Rusíni** od pol. 15. stol.

Vegetace

- Klimatická horní hranice lesa asi 1250 m n. m. nebo možná výše (pastva)
- **Výrazně lesnaté území** (přes 80 %)
- **Převažují listnaté lesy** (hlavně bučiny)
- **Poloniny** + louky a pastviny v osídlených údolích

Lesní vegetace

- Zcela převažují **bukové a jedlobukové lesy, místy pralesovité**
 - **Většinou květnaté** → *Dentario glandulosae-Fagetum*
 - **Chudší typy travní** – *Carex pilosa* – ostřice chlupatá a *Festuca drymeja* – kostřava horská
 - Na kyselém flyši ale **druhově chudé s acidofyty** → *Luzulo luzuloides-Fagetum*
- **Karpatské dubohabřiny** v nejnižších polohách

Lesní vegetace

- Suťové lesy

- vzácně na kamenitých svazích
- *Lunaria rediviva* - měsíčnice vytrvalá, *Phyllitis scolopendrium* - jelení jazyk, *Taxus baccata* – tisem, *Symphytum cordatum* - kostival srdčitý, *Scopolia carniolica* – pablen kraňský

Lesní vegetace

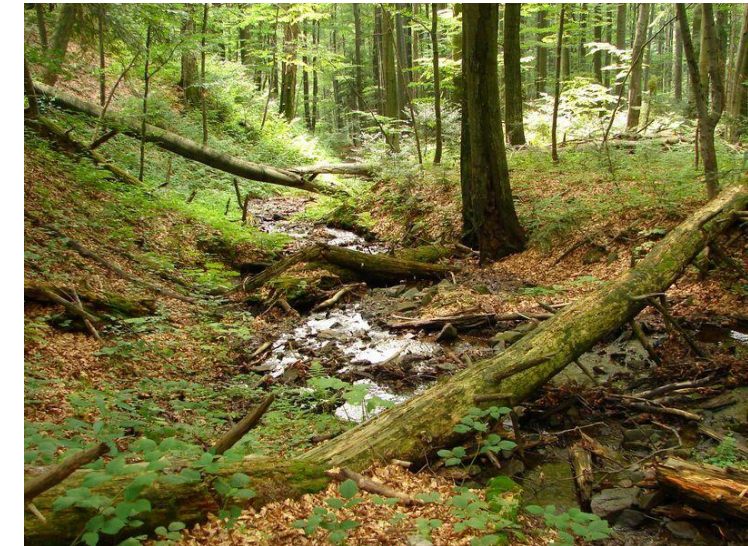
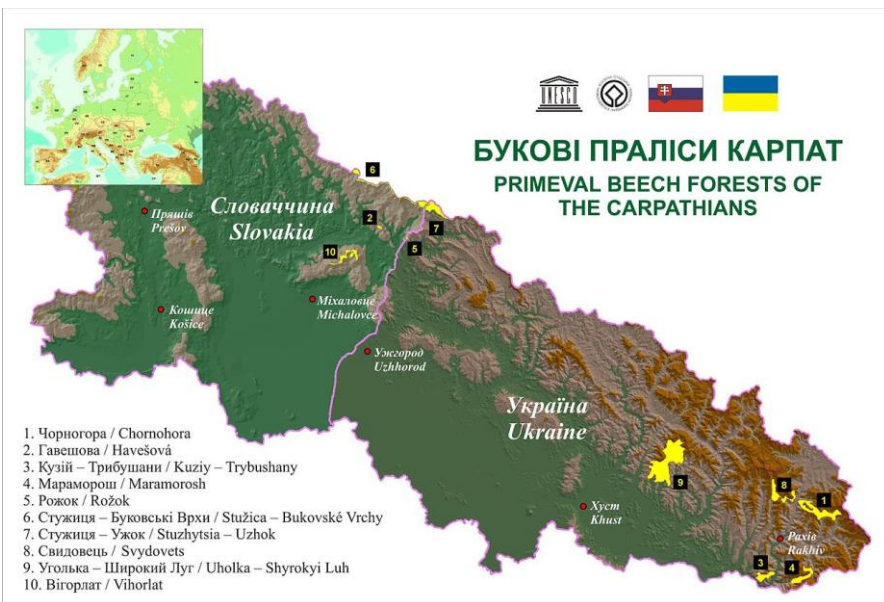
- Olšiny

- na pramenech a v nivách toků (*Matteucio-Alnetum*)
- *Matteuccia struthiopteris* - pérovník pštosí, *Leucojum venrum* subsp. *carpathicum* – bledule jarní karpatská

Pralesní rezervace

- V UNESCO jako „Původní bukové lesy Karpat a staré bukové lesy Německa“
- NPR Stužica
 - 6 km² (největší prales Slovenska), snad primární bukový les
 - Územní ochrana od roku 1908
 - Na Ukrajině navazuje rezervace Stužica-Užok
 - Další rezervace – Rožok, Havešová

Nelesní vegetace

- **Primární bezlesí**

- Vázané na skalnaté svahy nejvyšších vrcholů a velkoplošné sesuvy (Riaba skala na SK)
- Původně asi jen malé izolované enklávy (nejvyšší polohy, sesuvy)
- Mírně květnaté subalpínské trávníky s *Calamagrostis arundinacea* – třtinou rákosovitou a výskytem *Euphorbia sojakii* – pryšce Sojákova, *Tephroseris papposa* – starčku sírožlutého a dalších vzácných druhů
- Na mělké kyselé půdě i borůvkoviště a jiná acidofilní vegetace
- Reliktní výskyt druhů alpínského bezlesí

Nelesní vegetace

- **Poloniny**

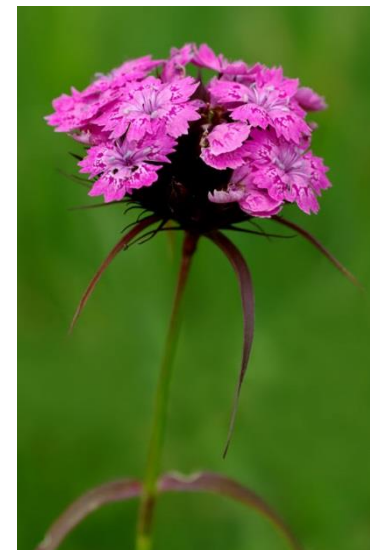
- Pastviny a louky na hřebenech (většinou nad 1000 m n. m.)
- Vznik v dobách valašské kolonizace či dříve na místě lesů
- Místa vzniklé rozšířením primárního bezlesí
- Dnes hlavně problém s neobhospodařováním

Nelesní vegetace

- **Poloniny**

- Většinou spíše **kyselomilná vegetace** → převažují **acidofyty** typické pro vyšší polohy: *Nardus stricta* – smilka tuhá, *Vaccinium myrtillus* – borůvka, *Calamagrostis arundinacea* – třtina rákosovitá, *Hypericum maculatum* – třezalka tečkovaná apod.
- **Mnoho typických druhů Východních Karpat**: *Campanula abietina* – zvonek jedlový, *Dianthus barbatus* – hvozdík vousatý, *Viola dacica* – violka dácká,
- Při absenci obhospodařování zarůstání (borůvky, třtina, smrky...), ale chybí vřes

Nelesní vegetace

- Mokřady

- Často vázány na prameniště při sesuvech (sihly)
- Vzácně slatiniště se suchopýry
- Rašeliniště (Polsko) – *Drosera rotundifolia* – rosnatka okrouhlolistá, *Oxycoccus palustris* – klikva bahenní, *Rhododendron tomentosus* – rojovník bahenní,

Nelesní vegetace

- **Vlhké louky**
 - Vlhké pcháčové louky s pcháčem potočným (*Cirsium rivulare*)
 - Bezkolencové louky s řebčíkem kostkovaným - *Fritillaria meleagris*
- **Mírně teplomilné trávníky (bazický flyš)**

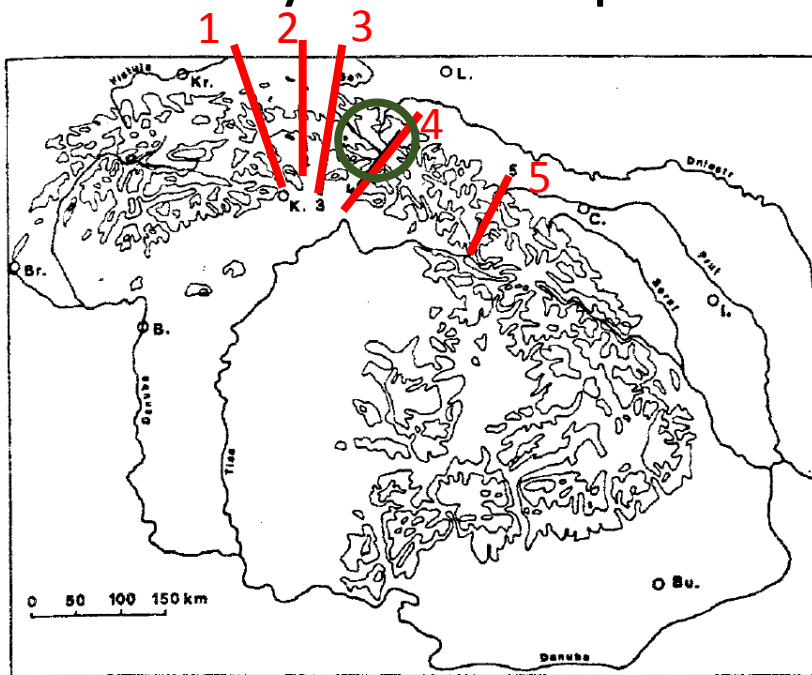
Nelesní vegetace

- **Mírně teplomilné trávníky (bazický flyš)**
 - Bílojetel bylinný (*Dorycnium herbaceum*), vstavač osmahlý (*Orchis ustulata*), černohlávek dřípěný (*Prunella laciniata*), šalvěj přeslenitá (*Salvia verticillata*) a další

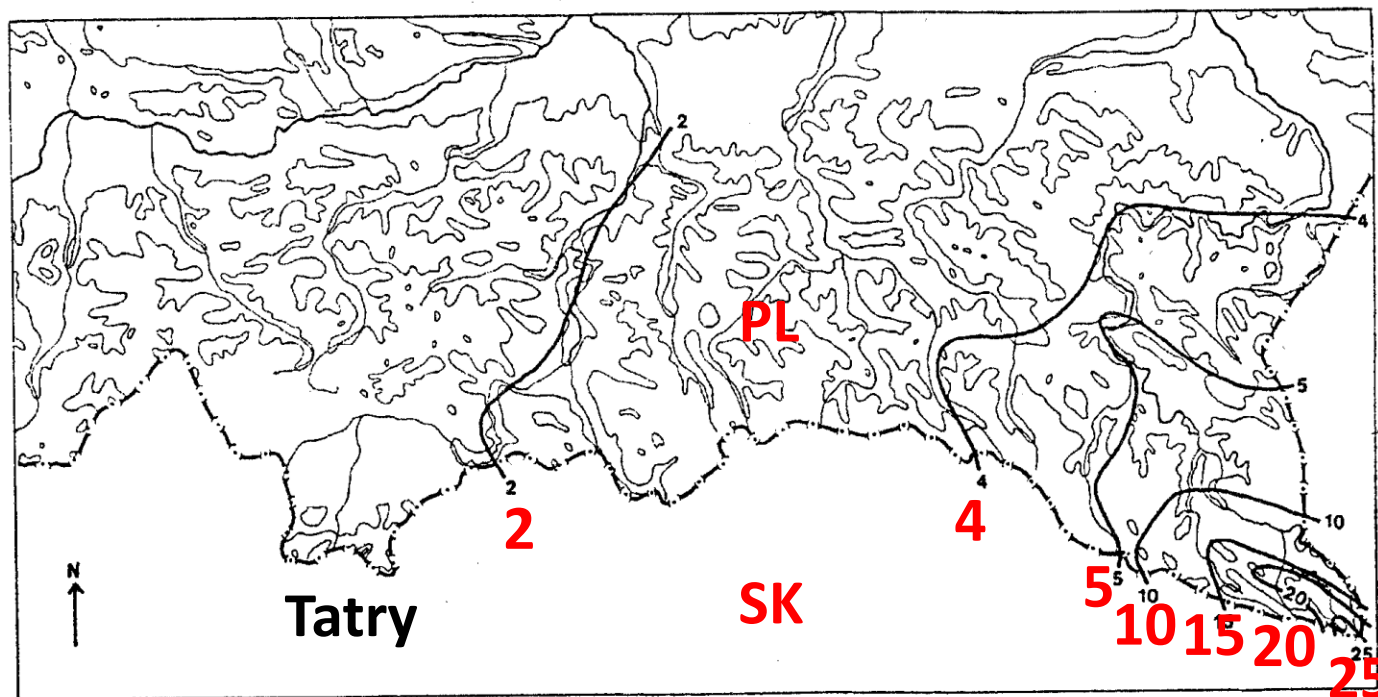
Květena

- 1000 druhů cévnatých rostlin v celé biosférické rezervaci
- Množství východokarpatských prvků
- Oblast východokarpatské flóry, fyto geografická hranice Z a V Karpat nejasná

Různé pojetí fyto geografické hranice Z a V Karpat

Fig. 1. Boundary between the East and the West Carpathians - a general view: 1 - Tylicz Pass, 2 - Dukla Pass, 3 - Łupków Pass, 4 - Użok Pass, 5 - Jabłonica Pass.

Počet východokarpatských druhů cévnatých rostlin v polských Karpatech **Bieszczady**

Druhy typické pro Východní Karpaty

- Dácký migroelement
- *Aposeris foetida* – razilka smrdutá
- *Carex transsilvanica* – ostřice sedmihradská
- *Cirsium waldsteinii* – pcháč poloninský
- *Telekia speciosa* – kolotočník evropský
- *Viola dacica* – violka dácká

Telekia speciosa – kolotočník ozdobný

- Východokarpatsko-balkánský druh (Na Slovensku východ a Veľká Fatra)
- Vlhčí lesní lemy a louky, olšiny
- V ČR invazní

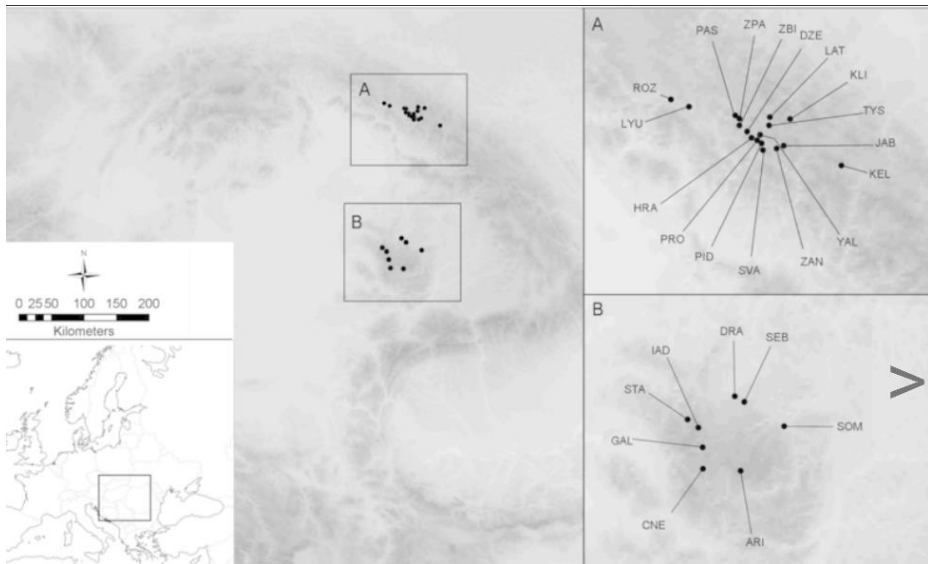
Východokarpatské endemity

- *Aconitum lasiocarpum* – oměj plstnatoplodý
- *Euphorbia sojakii* – pryšec poloninský
- *Ranunculus carpathicus* – pryskyřník karpatský
- *Syringa josikaea* – šeřík karpatský

Syringa josikaea – šeřík karpatský

- **Endemit Karpat** Rumunska a Ukrajiny
- Pravděpodobně **třetihorní relik**, celkem jen 25 populací – naturový druh
- Vlhká údolní dna, okraje olšin
- V Evropě pouze dva druhy šeříků, jinak střední a východní Asie

Jarní aspekt východokarpatských lesů

- *Dentaria glandulosa* – kyčelnice žláznatá
- *Helleborus purpurascens* – čemeřice nachová
- *Scilla kladnii* – ladoňka karpatská
- *Symphytum cordatum* – kostival srdčitý
- *Scopolia carniolica* – pablen kraňský

Helleborus purpurascens – čemeřice nachová

- Východoevropský druh (na Slovensku a v Polsku jen Východní Karpaty)
- Velmi časný předjarmí druh
- Květnaté listnaté lesy (bučiny, dubohabřiny)

Dentaria glandulosa – kyčelnice žláznatá

- **Karpatský subendemit** (od Moravskoslezských Beskyd dále, izolovaně Podněstří)
- Bučiny a jedlobučiny
- Spíše vyšší polohy (do nižších někdy splavován)

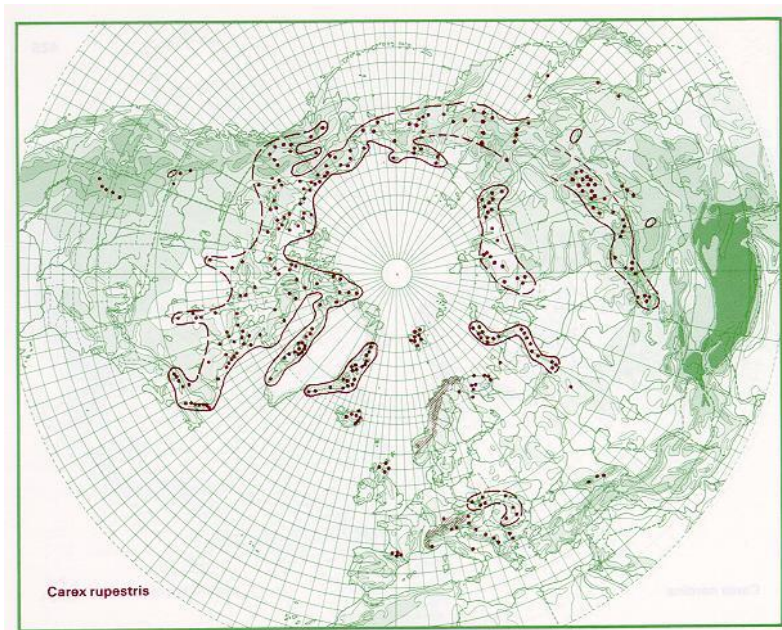
Druhy primárního horského bezlesí

- Ukazují na **dlouhodobou existenci přirozeného bezlesí** (Polsko, Ukrajina)
- **Nejvyšší skalnaté vrcholy, dosti vzácné**
- *Anemone narcissiflora* – sasanka narcisokvětá
- *Carex rupestris* – ostřice skalní
- *Empetrum hermaphroditum* – šicha oboupohlavná
- *Polygonum viviparum* – rdesno živorodé

Carex rupestris – ostřice skalní

- Arktoalpínský cirkumpolární druh
- V Polsku pouze zde (chybí i v polských Tatrách), na Slovensku více
- Minerálně bohatší substráty

Malakofauna

- **Mnoho východokarpatských prvků** (x chybí některé středoevropské)
 - *Alinda stabilis* – vřetenatka karpatská
 - *Carpathica calophana* – sklovatka karpatská
 - *Perforatella dibothrion* – dvojzubka karpatská
- **Náročné lesní druhy včetně pralesních**, jinak spíše druhově chudé
 - *Bulgarica cana* – vřetenka šedivá
 - *Macrogastera latestriata* - řasnatka žebnatá a mnoho dalších

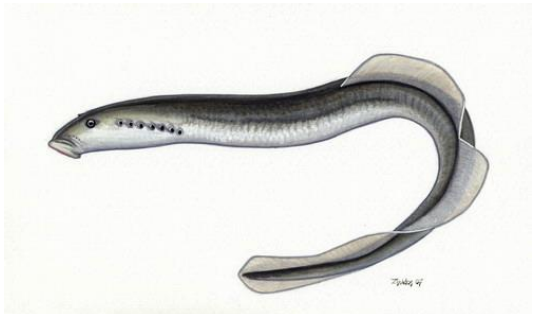
Bielzia coerulans – modranka karpatská

- Vlhčí listnaté lesy s trouchnivějícím dřevem
- Karpatský subendemit (na západ po Králický Sněžník)

Obratlovci

- **Kruhoústí, ryby, obojživelníci**
 - Mihule karpatská, hrouzek kesslerův, mlok skvrnitý, čolek karpatský
- **Plazi**
 - Všechny žijící na Slovensku, včetně užovky stromové
- **Ptáci - ptačí oblast**
 - Rozsáhlé bučiny – strakapoud bělohřbetý, orel křiklavý, puštík bělavý
 - Louky – chřástal polní
- **Savci**
 - Početné populace velkých šelem, zubr evropský

Případ zubr

- **Zubr evropský** (*Bison bonasus bonasus*)
 - 3 poddruhy – **nížinný** (přežil), karpatský (†) a kavkazský (+- nepřežil)
 - Spíše druh polootevřené krajiny (lesní louky pro pastvu)
 - V Bělověžském pralese zastřelen **poslední jedinec ve volné přírodě 1919**
 - **Později už jen jedinci chovaní v zajetí** → 1923 založena Společnost pro záchranu zubra → shromážděno posledních 54 jedinců → 7 z nich základ pro obnovu nížinného typu → 1953 už 180 jedinců → od padesátých let reintrodukce v Bělověži, dnes 4500 jedinců v přírodě i v chovech
 - V Bieszczadech reintrodukce v šedesátých letech, na Slovensku od roku 2004 (ze zubří obory Topolčianky) → Dnes asi 300 jedinců, **největší karpatská populace**

Environmentální problémy

- Úpadek hospodaření na poloninách (šíření borůvky, následně třtiny a dřevin)
- Holosečná těžba bukových lesů

